

Els arqueo-furtius catalans

JOAN CARLES ALAY I RODRÍGUEZ

SOCIETAT CATALANA D'ARQUEOLOGIA

SEMINARI D'ESTUDIS I RECERQUES PREHISTÒRIQUES

SOCIEDAD ESPAÑOLA DE INVESTIGACIÓN DE PERFILES CRIMINOLÓGICOS

1.- Justificació

Es diu que és el segon ofici més antic del món¹. La recerca de tresors, materials i immaterials, ha estat constant des dels orígens de la humanitat. No falten llegendes a Catalunya que localitzen rics tresors amagats a coves, dolmens i castells. L'Arqueologia ha constatat antigues remocions en tots aquests indrets. Precisament, el desenvolupament -a partir de la Il·lustració-, de les ciències humanístiques, va motivar que molts objectes, sense valor material i fins aleshores menyspreats, adquirissin vàlua per la seva antiguitat o significació cultural. Fet que ha acabat comportant un notable i persistent espoli del comú patrimoni cultural.

Malgrat esser una activitat que sempre s'ha dut a terme, pràcticament no hi ha estudis que l'hagin tractat i a Catalunya ni tan sols existeix un mot específic que defineixi els cercadors de "tresors" arqueològics. Avui dia és una activitat il·legal sobre la que és imprescindible l'esforç conjunt de tots els implicats (arqueòlegs, forces de seguretat, administració, tribunals de justícia,...) per eliminar-la. A més l'estudi i investigació acadèmica del fenomen ofereix moltes i diverses possibilitats. Tot i que amb el temps s'aconsegueixi eradicar-lo, i arribem a poder considerar-lo com un fet històric, sempre hi haurà oberta alguna via per aprofundir en el seu coneixement. El present estudi pretén esser una contribució en ambdós sentits: eradicació i coneixement acadèmic.

2.- Denominació

A altres indrets han heretat o creat mots propis: *Tombaroli* a Itàlia, *Huáqueros* a Perú, *Guáqueros* a Colòmbia, i *Moneros Esteleros* a Mèxic, *Huecheros* a Guatemala i Belize, *Nighth Hawks* a Anglaterra, *Idol-runners* a Índia, *Píteros* a Andalusia, *Toperos* a Murcia,... A Catalunya han estat i són saquejadors,

rapinyaires, violadors de tombes, lladres,... Els arqueòlegs catalans rarament els han motejat específicament, utilitzant qualificatius com pirates, clandestins o furtius.

A l'actualitat els adjectius clandestí i furtiu són els més comunament emprats, com a sinònims, per qualificar aquests tipus d'activitats. D'acord amb les definicions del Diccionari de Llengua Catalana de l'Institut d'Estudis Catalans una acció clandestina és una acció oculta, feta secretament, com essent il·lícita. Tanmateix una acció furtiva es fa d'amagat, procurant escapar de les mirades, de l'atenció, de la gent i, per extensió, il·legal.

Fa temps que ja vaig decidir-me pel terme "furtiu", considerant era el que més s'hi ajustava². Etimològicament, furtiu procedeix del llatí *furtivus*. En Dret Romà, tradicionalment, no es diferenciava entre furt, robatori o apropiació indeguda, qualificant tots aquests tipus delictius com a *furtum*³. No va ser fins la publicació d'un edicte, l'any 76 aC, del pretor Marc Terenci Varró Lucul·le que es va reconèixer una acció en favor del qui havia estat privat violentament dels seus drets patrimonials⁴. El furt violent, *rapina*, progressivament es va anar diferenciant fins a convertir-se en el robatori, ja en època medieval, tot i les discussions doctrinals sobre la diferenciació estricta amb el furt continuaran fins la redacció dels moderns codis penals a partir del segle XIX⁵.

² L'any 1986 ja l'utilitzava en la redacció dels Informes (ALAY, JC (1986), Informe sobre les activitats furtives al "Turó de Tres Pins" del jaciment de Burriac (Cabrera de Mar, Maresme)) i l'any 2000 ho vaig desenvolupar en la tesi de llicenciatura (ALAY, JC (2000)).

³ RODRIGUEZ MOURULLO, G (1962), pàgs.25-34; IGLESIAS, J (1972), pàgs.474-480.

⁴ La *actio vi bonorum raptorum*

⁵ El concepte de robatori és d'influència germànica des dels seus orígens. Està vinculat a l'acció de desposseir

¹ MEYER, K E (1990), pàg.139.

La més socialment acceptada idea d'il·legalitat en l'acció furtiva, així com la seva arrel vinculada al robatori, furt i apropiació indeguda, em confirmen la preferència per aquest qualificatiu.

L'inconvenient és que, fóra del context arqueològic, socialment i quasi de forma espontània es relaciona amb la cacera o la pesca i acostuma a precisar d'aclariments. Per evitar confusions, proposo utilitzar el terme **arqueofurtiu**, creient-lo prou satisfactori per la finalitat desitjada⁶.

3.- Conceptes

Un arqueofurtiu és un tipus de espoliador del patrimoni arqueològic. Tots els arqueofurtius són espoliadors del patrimoni arqueològic, però no tots els espoliadors del patrimoni arqueològic són arqueofurtius.

En el nostre actual marc legal, els **arqueofurtius** són les *persones que realitzen remocions i/o exploracions que tinguin per finalitat descobrir, documentar o investigar restes arqueològiques, sense disposar de la preceptiva autorització administrativa*⁷.

En quant a la forma –mai en quant al contingut-, aquestes remocions i exploracions es poden equiparar a les excavacions i prospeccions arqueològiques, respectivament, d'acord es descriuen en el Reglament del patrimoni cultural català⁸. Els requisits i obligacions de les autoritzacions administratives per a dur a terme intervencions arqueològiques són els que garanteixen que aquestes es realitzin amb el màxim de rigor legal i científic i no constitueixin actes d'espoli.

La legislació estatal defineix l'**espoli del patrimoni històric**⁹, en general, com tota acció o ommissió que posi en perill de pèrdua o destrucció tots o alguns dels valors que integren el patrimoni històric o

als enemics. En aquest mateix sentit tenen els seus orígens conceptes com a roba (els vestits eren objecte del botí), rapte o arravatar.

⁶ L'elecció ha estat influenciada per la denominació més comuna que utilitzen els anglosaxons per aquesta activitat: *archaeological looting* (espoli arqueològic).

⁷ Article 47 de la Llei 9/1993 del patrimoni cultural català (DOGC núm.1807, d'11 d'octubre 1993).

⁸ Decret 78/2002 (DOG núm.3594 de 13 de març 2002), article 3.3.

⁹ En la llei catalana de patrimoni cultural 9/1993, no es va incloure cap definició al respecte, pel que hem d'acudir a l'estatal.

*Remocions arqueofurtives en el Turó dels Dos Pins, Cabrera de Mar (Maresme). Any 1986.
[Fotografia: J.C. Alay]*

pertorbi l'acompliment de la seva funció social¹⁰.

Segons les circumstàncies el incompliment de la referida legislació pot comportar sancions administratives o penals. Les primeres, de caràcter econòmic, poden ser de fins a **901.518,16 euros**¹¹ i les segones comportar fins a **quatre anys i mig de presó**¹².

Essent la preceptiva autorització un acte administratiu, els juristes sempre s'han inclinat per la via administrativa per sancionar aquest tipus d'activitat. Consideren que la via penal ha de ser subsidiària i reservar-se pels casos més greus. De fet, aquestes accions mai han estat clarament tipificades, obligant a acudir als delictes de danys i furt, especialment. Malgrat tot, en la reforma del Codi Penal que va entrar en vigor l'1 de juliol de 2015 es va modificar l'article 323 i l'espoli dels jaciments arqueològics està, des de llavors, expressament castigat. Aquest canvi implica la tipificació de les activitats arqueofurtives amb el que la via penal adquireix preponderància.

Les darreres modificacions del Codi Penal, també

¹⁰ Article 4 de la Llei 16/1985 del Patrimoni Històric Espanyol.

¹¹ D'acord amb l'article 71.5.a de la llei del patrimoni cultural català la realització d'intervencions arqueològiques sense l'autorització del Departament de Cultura es poden considerar infraccions lleus, greus o molt greus en funció del dany potencial o efectiu al patrimoni cultural. L'article 73.1 de la mateixa, preveu una multa de fins a 901.518,16 euros en cas de infracció molt greu (aquest import resulta de convertir en euros els 150.000.000,- de pessetes previstos inicialment a la llei, per Resolució del Departament de Cultura CLT/53/2002).

¹² Article 323.2 del Codi Penal.

ens fan plantejar una adaptació de la definició de l'arqueo-furtiu per evitar haver d'aclarir o resoldre conflictes interpretatius a l'àmbit judicial. Així caldria completar la definició amb una referència expressa a l'espoli i als jaciments arqueològics –ambdós conceptes continguts en l'actual articulat penal: *tota persona que espolia els jaciments arqueològics realitzant remocions i/o exploracions que tinguin per finalitat descobrir, documentar o investigar restes arqueològiques, sense disposar de la preceptiva autorització administrativa.*

Remocions arqueo-furtives en el Castell de Montsoriu, Arbúcies (La Selva). Anys 1990.

[Fotografia: J.C. Alay]

La matisació actualitza el concepte, però posa en evidència que noves modificacions legislatives poden aconsellar, sinó obligar, a seguir fent adaptacions. A més, l'evolució històrica de l'arqueo-furtivisme ens permet verificar etapes on l'aplicació estricta del concepte legalista no sempre s'ha ajustat a la realitat. Així les administracions competents, de forma intencionada o no, no sempre han complert amb les seves obligacions vers el patrimoni arqueològic. Tampoc no sempre han estat estrictes alhora de concedir les preceptives autoritzacions. La història de l'Arqueologia catalana és plena de persones molt significatives –que han constituït fins i tot els fonaments de l'anomenada Escola catalana d'Arqueologia- que han intervingut sense preparació acadèmica ni autoritzacions i que no es poden qualificar d'arqueo-furtives.

Per altre banda, verificant el panorama internacional, el denominat Estat Islàmic ha estat concedint autoritzacions d'excavacions arqueològiques a canvi d'un percentatge –que pot ser de fins el 60%- sobre els beneficis obtinguts per la venda dels materials arqueològics extrets¹³. També l'estat nord-americà de La Florida atorga concessions sobre els derelictes enfonsats en les seves costes a canvi d'un percentatge del 20% sobre els beneficis obtinguts, sense exigir l'aplicació de cap metodologia o control arqueològics¹⁴. Evidentment tot i que els beneficiaris d'aquestes autoritzacions compleixen la llei, no es pot dir que les seves intervencions arqueològiques estiguin

orientades al descobriment, documentació o investigació.

En conclusió, davant aquestes circumstàncies es fa necessària una definició que permeti reconèixer els arqueo-furtius en qualsevol etapa històrica o indret, encara que no hi hagi legislació reguladora, aquesta no s'acompleixi o sigui èticament reprovable. La meua proposta, fonamentada en la referida definició legal d'espoli del patrimoni històric, és que hauríem d'entendre com a arqueo-furtius a totes les persones que *realitzen remocions i/o exploracions que tinguin per finalitat descobrir, documentar o investigar restes arqueològiques, posant en perill de pèrdua o destrucció tots o algun dels valors dels béns que integren el patrimoni arqueològic o pertorbi l'acompliment de la seva funció social.*

Arran el contingut d'aquest darrer concepte, els arqueo-furtius no es vinculen a l'acompliment d'una determinada legislació sinó a la correcta realització d'excavacions o prospeccions arqueològiques. Aquest punt de vista comporta seguir aprofundint en la conceptualització de les referides intervencions, establint els seus orígens i significat, relacionats tant amb l'arqueologia com amb el patrimoni cultural així com amb les seves valoracions socials i científiques. El marc cronològic és molt imprecís i els continguts motiu de discussió. Per aquestes raons, a efectes pràctics, desenvoluparem el present treball atenint-nos al primer concepte sobre el que sí es pot establir un marc cronològic ben definit i una inequívoca identificació del que avui considerem a Catalunya arqueo-furtivisme en sentit estricte.

4.- Marc cronològic de l'arqueo-furtivisme

D'acord amb el principi de legalitat –recollit en l'article 25.1 de la Constitució de 1978 com Dret

¹³ Informacions facilitades per l'Associació per a la Protecció de l'Arqueologia Síria (APSA), que va estar publicant actualitzats informes en la seva web malgrat la situació bèl·lica. Les autoritzacions per excavar eren emeses pel Departament Al-Rikaz (significa el que es troba soterrat des de l'època pre-islàmica, portant les seves senyals). Els percentatges eren del 30 fins el 60%, segons els casos. De l'espoli d'un sol jaciment van aconseguir uns beneficis de fins a trenta milions d'euros.

¹⁴ LANCHO, JM (2015).

*Exploracions i remocions arqueo-furtives en
L'Era del Tigo, Soses (Segrià). Any 2004.
[Fotografia: J.C. Alay]*

Fonamental-, pel que no podem parlar d'activitat il·lícita si no està considerada com a tal en l'ordenament jurídic vigent en el moment de produir-se, i amb el concepte de caràcter legal que hem adoptat, no es pot parlar d'arqueofurtivisme anterior a la promulgació de la *Novísima Recopilación* l'any 1804, encara que recull normativa generada durant el segle XVIII.

Malgrat tot, he estimat oportú ampliar aquest marc cronològic identificant i proposant diverses etapes que podrien constituir els fonaments d'una historiografia de l'arqueofurtivisme català:

- **Etapa pre-arqueo-furtiva**, des de la Prehistòria fins l'aparició de l'Arqueologia en Època Moderna. Seguint el criteri legislatiu adoptat per conceptuar l'arqueofurtivisme, el límit d'aquest període es podria concretar amb l'esmentada *Novísima Recopilación* de 1804¹⁵.
- **Etapa proto-arqueo-furtiva**, des de l'any 1804 fins l'any 1911, quan es promulga la llei que obliga a disposar d'una autorització per portar a terme intervencions arqueològiques.
- **Etapa arqueofurtiva**, pròpiament dita, des de l'any 1911 fins a l'actualitat.

¹⁵ La "Ley III, Título XX, Libro VIII" –inclosa en la *Novísima Recopilación*– va recollir dues disposicions sobre Patrimoni Històric de l'època de Carlos IV, la "Instrucción" de 26 de març de 1802 i la "Real Cédula" de 6 de juliol de 1803. És la primera normativa que ens afecta en la que apareix una definició jurídica de monument, equiparant-ho –com era propi del moment– al que ara serien "troballes" arqueològiques. ALAY, JC (2015), pàgs.33-35.

En la primera etapa difícilment es pot diferenciar l'arqueofurtivisme, doncs no hi havia arqueologia ni cap normativa al respecte. Amb tot, és possible identificar fets que en l'actualitat considerariem com arqueofurtius. En aquest sentit, he tractat l'espoli dels monuments megalítics i necròpolis, la recerca de tresors en coves i castells... L'anàlisi d'aquestes accions contribueixen al coneixement del fenomen i aporta dades que poden resultar de molta utilitat per comprendre comportaments actuals.

Durant la segona etapa, l'única forma d'arqueofurtivisme possible era en tot cas escamotejar la possibilitat d'adquisició de les troballes per part de la "Real Academia de la Historia". Atès que la Instrucció corresponent, inclosa en la recopilació, no preveia cap tipus de sanció, que les compres o gratificacions oficials havien de resultar molt menys beneficioses que les privades –a banda d'eternitzar-se– i considerant el resultat global d'inaplicació que va tenir, el proto-arqueo-furtivisme va ser força reiterat¹⁶.

L'arqueofurtivisme històric –tercera etapa– s'inicia amb la "Ley de Excavaciones" de 1911, quan per primera vegada es defineix legalment l'excavació (article 1) i és necessària una prèvia autorització per excavar (article 7). A partir de la seva promulgació l'arqueofurtiu és el que, sense autorització, fa remocions deliberades i metòdiques de terrenys on hi ha indicis de jaciments arqueològics. D'acord amb la terminologia utilitzada en la Llei, considero que l'única intervenció regulada era l'excavació, deixant fora la prospecció arqueològica.

Emmarcats en l'etapa en que es pot reconèixer l'arqueofurtivisme com a tal, es poden arribar a establir dins la mateixa diferents períodes o fases. Pot ser per diversos criteris, com la major o menor intensitat de les activitats, l'efecte de la promulgació de normatives o la generalització de l'ús de determinats aparells. La subdivisió cronològica permet analitzar com s'ha fet front a la problemàtica, cercar-ne els motius i les conseqüències, etc.. La historiografia de l'arqueofurtivisme no ha estat l'objecte del meu estudi i no he aprofundit en determinar aquests episodis. És una expectativa que resta oberta a futures investigacions. Tot i així, atenent a l'observat, es podria fer una primera interpretació *grosso modo* al respecte:

¹⁶ Un bon exemple és el reiterat espoli d'Empúries (Alt Empordà), especialment durant la segona meitat del segle XIX i primera desena del segle XX, amb intervenció de pescadors, pagesos,.... ALAY, JC (2015), pàgs.36-56.

- 1911 / 1938. Un primer període comprendria fins a la fi de la guerra civil. En general, no es diferencia excessivament de l'etapa proto-furtiva. Els museus segueixen adquirint peces als arqueofurtius. En l'àmbit legislatiu, la Llei estatal de patrimoni històric i artístic de 1933 no tindrà una incidència significativa, doncs manté vigent l'anterior de 1911. Administrativament comprèn l'evolució del model pròpiament català, des del Servei d'Investigacions Arqueològiques de l'Institut d'Estudis Catalans –any 1915- fins el Servei d'Excavacions i Arqueologia de la Generalitat de Catalunya –any 1936-. En tot aquest temps ni hi ha però, o no he pogut trobar, cap procediment sancionador per activitats arqueofurtives. És un període molt llarg, quasi trenta anys, en el que probablement estudis més aprofundits permetran concretar i establir noves periodificacions.
- 1939 / 1975. Un segon període arribaria fins els anys setanta del segle XX. Es caracteritza per la creació i desenvolupament de les anomenades Comissaries d'Excavacions (General, Provincials i Locals), afavorint el manteniment d'una extensa xarxa d'aficionats. He tingut oportunitat de comprovar com entre tants aficionats, n'hi havia que s'excedien de les seves funcions. Es documenta algun cas esporàdic en el que es persegueix l'arqueofurtivisme, però en general predomina la impunitat. En l'àmbit normatiu no hi ha cap avenç significatiu, seguint vigent la Llei republicana de 1933 i, en conseqüència, la de l'any 1911. Una reforma l'any 1963 del Codi Penal, en la que es va incloure un esment al “*patrimoni històric-artístic*” en l'article 558, no va tenir repercussions pràctiques. Com l'anterior, és un període molt llarg i obert a periodificacions més específiques.
- 1976 / 1984. Entre els anys setanta i la primera meitat dels vuitanta, l'arqueofurtivisme va arribar a la seva màxima intensitat –tant a Catalunya com a la resta de l'Estat-, almenys que s'hagi pogut documentar. La singularitat que el caracteritza és la proliferació dels aparells detectors de metalls. Arriben fins i tot a afectar jaciments prehistòrics, malgrat la seva inutilitat en els mateixos. És un període on es podia afirmar que més del noranta per cent dels jaciments arqueològics varen resultar afectats. Al mateix temps, però, també s'ha de considerar un increment de l'interès per la preservació i gestió dels béns culturals. La Constitució de 1978 recull aquests criteris que posteriorment desenvoluparan les lleis sectorials. L'any 1981 es traspassen les competències de cultura a la Generalitat, es crea el Servei d'Arqueologia i es comencen a incoar expedients sancionadors, encara que els instruments legislatius d'aleshores no els permetien prosperar en la majoria dels casos. Tot i l'esforç la impunitat de les nombroses activitats arqueofurtives era quasi bé total.
- 1985 / 1992. Una nou període va obrir-se amb la promulgació de la vigent legislació es-

*Operació "Petrus" (Any 2009). Perfil geogràfic:
Punts d'ancoratge dels implicats (en blanc) i jaciments afectats (en groc)*

tatal de patrimoni històric de 1985, on resten ben delimitats els conceptes d'espòli, excavació arqueològica, prospecció arqueològica i domini públic de tots els objectes i restes materials de caràcter arqueològic. També preveia un règim sancionador. L'any 1986 es va crear la Brigada de Patrimoni del Cos de Mossos d'Esquadra. Els expedients sancionadors prosperen, i s'arriba a multar als responsables. Amb tot plegat, l'arqueo-furtivisme es redueix sensiblement, quedant majoritàriament relegat a terres de Ponent i de l'Ebre.

- 1993 / 2015. La legislació autonòmica sobre patrimoni cultural de 1993 consolida l'estatal i l'any 1995 un nou Codi Penal va tipificar les agressions al Patrimoni Històric. Es produeixen les primeres sentències condemnatòries. Els índexs d'arqueo-furtivisme segueixen la tendència a la baixa i els casos documentats són més aviat esporàdics, segons les xifres oficials. Tot i així, els anys 2009 i 2013 es produeixen els casos Petrus i Circinus¹⁷, respectivament, posant de manifest que l'activitat arqueo-furtiva persisteix, tant a terra com en el mar.

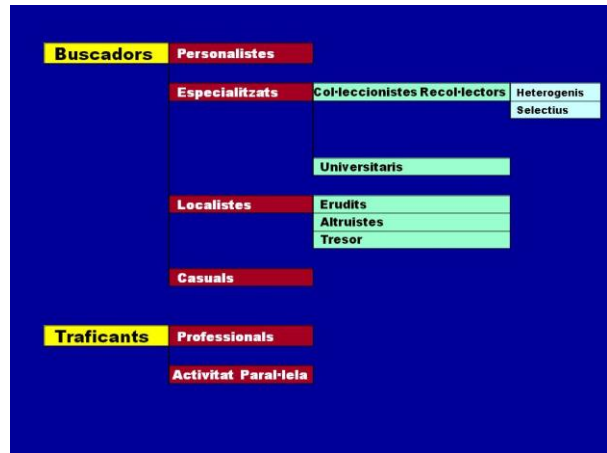
És possible que amb les darreres modificacions del Codi Penal tipificant l'espòli dels jaciments arqueològics, en vigor des de l'1 de juliol de 2015, s'obri un nou període caracteritzat per la definitiva consideració de l'arqueo-furtivisme com a delictes.

Sense obviar tots aquests antecedents ni les possibilitats d'estudi que pot facilitar la historiografia, el marc cronològic de l'arqueo-furtivisme, en sentit estricte, en el que es focalitza aquest treball es fixa entre l'any 1911 i l'actualitat.

5.- Tipologia conductual dels arqueo-furtius catalans

La primera tipologia d'arqueo-furtius que he pogut documentar, és d'en Howard Carter, descobridor de la tomba del faraó Tut-ank-Amó (1346-1337 aC), mentre ocupava el càrrec d'inspector en cap de monuments de l'Egipte Superior i Núbia entre els

¹⁷ L'Operació *Petrus*, duta a terme pel Cos de Mossos d'Esquadra i donada a conèixer l'abril de 2009, va desmantellar una xarxa d'arqueo-furtius que actuaven per diferents indrets del territori català. En l'Operació *Circinus*, duta a terme per la Guàrdia Civil i donada a conèixer el setembre de 2013, també es va desmantellar una xarxa organitzada, encara que dedicada a l'espòli arqueològic submarí a les costes catalana i balear.

Proposta de Tipologia dels arqueo-furtius

anys 1899 i 1909. Durant aquest període va tenir més d'un incident amb els arqueo-furtius¹⁸. Ell els qualificava de "lladres de tombes" i segons la seva procedència els tipificava com a "nadius locals" o "estrangers"¹⁹.

Ni a l'Estat espanyol ni a Catalunya no es coneixen intents de diferenciació tipològica amb anterioritat a la Llei estatal 16/1985 del Patrimoni Històric Espanyol. A partir de la data de la seva promulgació, tot i disperses, han estat publicades diferents tipologies. En principi, la majoria no es refereixen específicament als arqueo-furtius, en el seu significat estricte, sinó als espoliadors del Patrimoni Històric en general o l'Arqueològic en particular.

Els paràmetres més utilitzats en les diferenciacions són:

¹⁸ En aquest sentit, l'episodi més conegut és el robatori en la tomba del faraó Amenòfis II (1426-1400 aC) en la Vall dels Reis, ocorregut el 24 de novembre de 1901, quan s'aconseguí identificar els responsables a partir d'unes empremtes plantars trobades en el lloc dels fets (CARTER, H (1902)). Anys més tard, aquesta i d'altres experiències van contribuir a poder identificar i documentar els indicis dels robatoris en la tomba de Tut-ank-Amó (ALAY, JC (2014)). A Egipte, la consideració dels tradicionals saquejadors de tombes com a espoliadors del patrimoni arqueològic difereix cronològicament de la catalana. A la Vall del Nil podem situar l'any 1858, amb la creació del Servei d'Antiguitats, com una data a partir de la qual pot utilitzar-se amb propietat el terme arqueo-furtius. ALAY, JC (2000), pàg.13.

¹⁹ BRACKMAN, AC (1978), pàg.99.

*Remoció arqueo-furtiva en el jaciment del "poblat ibèric" de Burriac. Any 2002. Cabrera de Mar, Maresme.
[Fotografia: J.C. Alay]*

- La motivació. Segons les raons que els porten a actuar.
- La periodicitat temporal. Segons actuïn de forma ocasional, periòdica o habitual.
- El perfil. Segons les característiques particulars dels autors i les seves diferents maneres d'actuar.

La primera d'aquestes tipologies que he trobat constància es va publicar arran d'unes Jornades sobre protecció legal del Patrimoni Arqueològic, celebrades a Barcelona l'any 1991 i organitzades pel Servei de Cultura de la Diputació de Barcelona. La aleshores Brigada del Patrimoni del Cos de Mossos d'Esquadra, va establir una catalogació dels que va denominar "agressors del patrimoni arqueològic"²⁰. Des de llavors, he pogut localitzar fins a nou tipologies diferents, principalment elaborades per la Guàrdia Civil i el Cos Nacional de Policia.

Per la meua banda, fins l'any 2000 utilitzava la primera de les tipologies elaborades pels Mossos d'Esquadra, tot i matisada. A partir d'aquesta data, amb motiu de la tesi de llicenciatura, vaig argumentar i proposar una primera tipologia pròpia. Malgrat tot, en aprofundir l'estudi conductual dels arqueo-furtius va fer-se evident la insuficiència d'una tipologia que em semblava molt generalista. En conseqüència, sense renunciar a principis com mantenir un únic paràmetre identificatiu (front el confusionisme d'altres tipologies en utilitzar varis) o no utilitzar el terme "aficionats" o "afecionats" (no considero correcte ni just, tenint en compte l'evolució històrica de l'Arqueologia en el nostre

²⁰ RODRIGO, JJ (1991), pàgs.142 i 143.

país, establir un tipus d'arqueo-furtiu amb aquestes denominacions) vaig iniciar l'elaboració d'una tipologia més concreta.

Quant l'elecció d'un únic paràmetre diferenciador, finalment vaig decidir-me per l'afany de lucre econòmic immediat, essent essencial el factor d'immediatesa. És a dir, hem de distingir en primer terme si la motivació és purament econòmica. En base a aquest paràmetre, es diferencien només dos tipus bàsics: Buscadors i Traficants.

Els **BUSCADORS**. No hi ha afany immediat de lucre. Essencialment recerquen peces o vestigis arqueològics pel plaer personal que suposa la seva descoberta, amb tot el que comporta (investigació prèvia, sortida al camp, exercici físic,...). Inclouen un seguit de subtipus diferenciats:

Buscadors Personalistes. Són els estrictes buscadors. Actuen per satisfacció personal. No tenen un interès especial per cap jaciment o època en particular.

Buscadors Especialitzats. La seva recerca és més específica i es dirigeix a una època, tipus de jaciment o peces determinades. Hi distingim dues categories:

- Els **Col·leccionistes Recol·lectors**: Són els col·leccionistes d'objectes arqueològics que recerquen, ells mateixos, en els jaciments. No hi ha ànim de lucre i difícilment es desfaran de la col·lecció, tot i pot haver-hi intercanvi.

Entre ells, podem encara distingir les subcategories dels Col·leccionistes **Heterogenis** –col·leccionen pràcticament qualsevol objecte sense distinció cronològica o tipològica; tampoc no consideren si són o no valuosos i fins i tot en conserven fragments- i dels Col·leccionistes **Selectius** amb col·leccions molt menys indiscriminades i generalment bastant més valuosos²¹.

- Els **Universitaris**. Malauradament han estat detectades actuacions il·lícites per part d'estudiants i professors universitaris, així com de directors i conservadors de museus, per l'elaboració d'estudis particulars.

²¹ Aquesta subcategorització recull en part la tipologia aportada pel Grup de Delictes contra el Patrimoni Històric d'Extremadura, Cos Nacional de Policia, de l'any 2005. ENRIQUEZ, JJ i GONZALEZ, F (2005), pàgs.48-51.

Buscadors Localistes: La seva activitat és estrictament local. Dificilment actuaran més enllà dels límits del seu municipi o comarca. He diferenciat tres categories:

- Els **Erudits:** Infatigables estudiosos i aferrissats defensors de la cultura local. Acostumen a liderar grups de col·laboradors. Funden i presideixen associacions. Les seves troballes són l'origen de museus locals i es presenten en reunions d'estudiosos.
- Els **Altruistes:** Són el voluntariosos col·laboradors dels Erudits. A diferència dels primers no encapçalen les recerques i difícilment arribaran mai a publicar, limitant-se a la col·laboració entusiàstica, fins i tot en intervencions autoritzades quan tenen l'oportunitat.
- Els Buscadors de **Tresors:** Persegueixen llegendes. Cerquen mítics tresors que els enriquiran. Quan els tresors són "antics" i el lloc de recerca coincideix en amb un jaciment arqueològic –com acostuma a ser-, es converteixen en arqueofurtius. Tot i la motivació finalista de lucre, aquesta no és immediata i la recerca es pot perllongar durant dècades, arribant a ser més satisfactòria en si mateixa que el fet de trobar el "tesor".

Buscadors Casuais: La troballa és casual, però el "descobridor" no actua degudament i decideix efectuar una acció il·legal. És possible que es tracti d'una única acció i mai més no torni a actuar, però si ho fa entrarà a formar part en un altre dels subtipus dels Buscadors o ho farà com a Traficant.

Els **TRAFICANTS.** Hi ha un ànim immediat de lucre econòmic. Exploren i remouen exclusivament per vendre les troballes.

Distingim dos subtipus, segons si la seva dedicació és exclusiva (**Professionals**) o com a complement del seu treball habitual (**Activitat Paral·lela**).

6.- La mostra estadística

Per l'elaboració d'aquesta tipologia i corresponents perfilacions, a més dels arxius personal i de la Comissió de Patrimoni de la Societat Catalana d'Arqueologia, on he tractat el tema en els darrers trenta anys, he recollit dades en els Serveis d'Arqueologia i Jurídic del Departament de Cultura així com dels Mossos d'Esquadra i del SEPRONA de la Guàrdia Civil, a través d'entrevistes personals, consulta d'expedients i col·laboracions en alguns

casos. També he obtingut dades de la bibliografia – encara bastant minsa-, la premsa i la xarxa, així com de molts companys arqueòlegs.

Amb tot he reunit una heterogènia mostra de 115 individus. Tots ells arqueofurtius terrestres, pròpiament dits. Encara que és probable que les tipologies dels arqueofurtius subaquàtics no difereixin en excés o siguin fins i tot quasi bé idèntiques hi ha moltes dissemblances a tenir en compte. Per exemple, hi ha empreses amb medis ingents, tècnics i humans, dedicades a la "recerca de tresors" submarins –recordem el cas Odyssey- i també de més modestes però amb conseqüències similars pel patrimoni arqueològic submergit –el cas de la Fundació Argo Maris implicada en la referida Operació *Circinus*- que difícilment podem trobar en el medi terrestre o almenys intervenint de forma tan oberta.

És important destacar que molts indicis de les activitats arqueofurtives subaquàtiques difereixen substancialment dels de les terrestres. Una part significativa d'aquest estudi es fonamenta precisament en els indicis de les accions arqueofurtives per identificar les tipologies proposades. Fins el moment no m'ha estat possible accedir a verificar cap jaciment subaquàtic espoliat ni fer cap treball que em permeti determinar i classificar els esmentats indicis en el medi aquàtic. No considero objectivament possible la inclusió de les intervencions subaquàtiques en el marc del present estudi, malgrat no es deixarà de fer referència i és una tasca pendent sobre la que ja he començat a recollir dades.

Sobre la mostra analitzada de 115 individus, s'han tractat les següents informacions:

1.- Dades personals:

- Filiació: A fi de preservar el dret constitucional de la intimitat (articles 18.1 i 105.b de la Constitució de 1978), en cas de no haver estat prèviament publicades si és necessari fer esment es substitueix per un número, lletra o color, segons el context.
- Edat: Considerada en el moment de realitzar l'activitat arqueofurtiva.
- Localitats i comarques de naixement i domiciliació (en el moment de realitzar l'activitat arqueofurtiva).

- Ocupació professional en el moment de realitzar l'activitat arqueo-furtiva.
- Contactes entre els diferents subjectes. És imprescindible a fi d'evitar un desviament de dades en l'elaboració estadística dels jaciments afectats.

2.- Dades dels jaciments afectats:

- Jaciment arqueològic o indret objecte de l'activitat arqueo-furtiva.
- Municipi i Comarca on està ubicat el jaciment arqueològic afectat.
- Cronologia genèrica del jaciment afectat (Prehistòria, Protohistòria, Romà i Medieval).

3.- Dades de l'activitat arqueo-furtiva:

- Data de l'activitat arqueo-furtiva.
- Eines i aparells que hagi utilitzat.
- Denunciant de l'activitat arqueo-furtiva. En preservació del dret a la intimitat es fa referència a la professió o entitat que representa (arqueòleg, director de museu,...).
- Resolució administrativa o penal del cas
- Tipologia i subtipologies de l'arqueo-furtiu d'acord amb l'exposat.

4.- Dades complementàries:

- Observacions i comentaris sobre algun fet destacable, quan escau.
- Referència a l'origen de les dades (expedients jurídics o policials, premsa, Cartes Arqueològiques, arxius personals, bibliografia,...).

Sobre aquestes dades han de fer-se un seguit d'apreciacions.

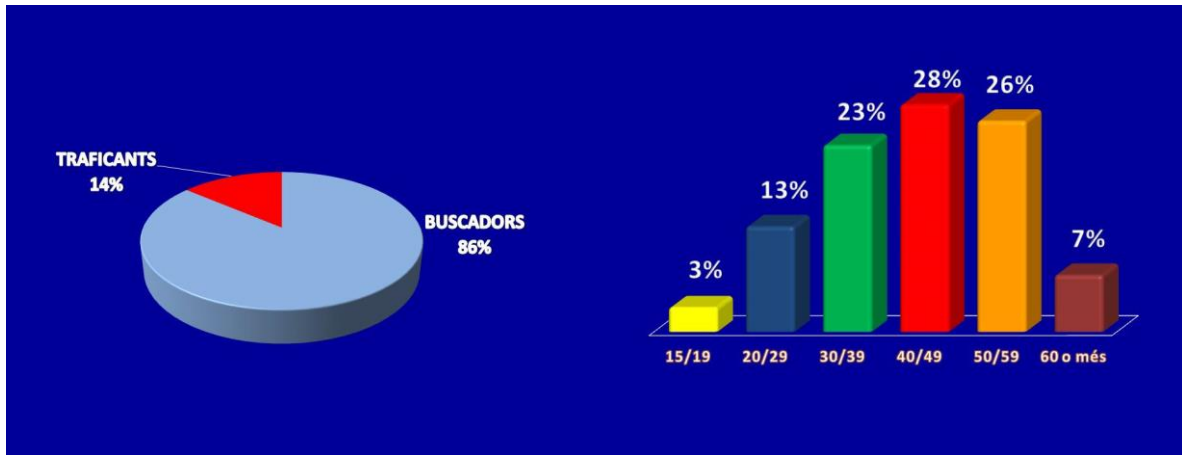
- Les dades procedents dels expedients sancionadors i policials que ha estat possible consultar²², es limiten als anys en que es van incoar i diligenciar, pel que només es refereixen als darrers trenta anys. Les estadístiques que aporten reflecteixen aquest període i no són representatives de

²² Majoritàriament es van consultar durant el mes de juliol de 1998, amb les corresponents autoritzacions. Posteriorment les consultes han estat més esporàdiques.

l'evolució cronològica de l'arqueo-furtivisme a Catalunya des del seu inici, en sentit estricte, l'any 1911. Les que potser han tingut una diferenciació més clara en aquest sentit han estat les subtipologies, categories i subcategories dels arqueo-furtius, predominant unes o altres segons el moment històric que es tracti.

- Quasi bé sempre, només ha estat possible d'accedir als expedients tancats, essent exclosos de consulta els que encara estan en tràmit – recentment incoats o en procés de recurs-.
- Les dades procedents de les Cartes Arqueològiques del Servei d'Arqueologia i Paleontologia del Departament de Cultura resulten molt subjectives i, en conseqüència, poc útils alhora de realitzar una estadística generalitzadora. Entre els requeriments per complimentar una fitxa de la Carta no és imprescindible fer cap referència a les activitats arqueo-furtives que es poden haver produït en els jaciments, esmentant-se en tot cas en l'apartat genèric d'observacions. Que es faci al·lusió i la informació sigui més o menys completa depèn dels criteris dels autors de les fitxes. Així, al consultar les Cartes ens hem trobat amb comarques o municipis amb jaciments molt espoliats i d'altres en canvi que no ho han estat gens, informació que òbviament no respon a la realitat²³.
- En quasi bé tots els 115 individus no ha estat possible completar totes les dades proposades. No hi ha gaire expedients administratius en els que consti l'ocupació o professió, i pràcticament cap on es faci referència al nivell cultural (estudis). Tampoc no acostumen a fer esment de les eines emprades i, fins i tot, en ocasions no indiquen amb exactitud els jaciments en els que s'ha actuat, limitant-se a al·lusions de caràcter genèric o tipus de peces comissades. Malgrat tot, he procurat incorporar a la mostra tots els arqueo-furtius sobre els que hagi obtingut suficient informació com per ser inclosos en una de les tipologies proposades, ampliant la mostra al màxim possible.

²³ Les Cartes també es van consultar sobre tot durant el mes de juliol de 1998. Es va fer una consulta exhaustiva de tres comarques (Alt Empordà, Alt Camp i Alt Penedès), constatant els diferents criteris alhora de referir-se a les activitats arqueo-furtives que he comentat.

Percentatges segons Tipus d'arqueofurtius

Tot i tenir-se presents aquestes apreciacions en elaborar la tipologia – perquè fos el més representativa possible de l'evolució cronològica de l'arqueofurtivisme català-, els percentatges estadístics podrien acusar desviacions. També hem de tenir en compte, per exemple, que els aparells (detectors de metalls, sobre tot) són fàcilment identificables i han propiciat moltes de les actuacions policials en aquests darrers trenta anys i, en conseqüència, expedients i resolucions en detriment d'altres activitats que han passat més desapercebudes. Malgrat tot, conscient d'aquesta realitat, he cercat i consultat fonts molt diverses (des d'experiències aportades pels companys arqueòlegs fins a visites personals als llocs dels fets) que han contribuït a compensar les mancances; finalment, tot i no ser exactes, els percentatges obtinguts no s'allunyen de la realitat. D'aquesta manera, es poden elaborar unes primeres estadístiques generals sobre Tipologies, Subtipologies, Categories i Subcategories de l'arqueofurtivisme.

Quant a Tipologia, ens trobem que sobre la mostra de 115 arqueofurtius, 99 (86%) són del tipus Buscadors i 16 (14%) dels Traficants. Clara preponderància dels **Buscadors**.

Entre els 99 Buscadors, 23 (24%) són Personalistes, 55 (55%) Especialitzats, 20 (20%) Localistes i 1 (1%) Casual. Més de la meitat, doncs, són **Especialitzats**.

Dels 55 Especialitzats, distingim entre 54 (98%) Col·leccionistes Recol·lectors i 1 (2%) Universitari. Entre els primers, 45 (83%) són **Col·leccionistes Recol·lectors Heterogenis** i 1 (2%) és Selectiu. Els 8 (15%) restants no ha estat possible definir-los

Percentatges segons Edat dels arqueofurtius

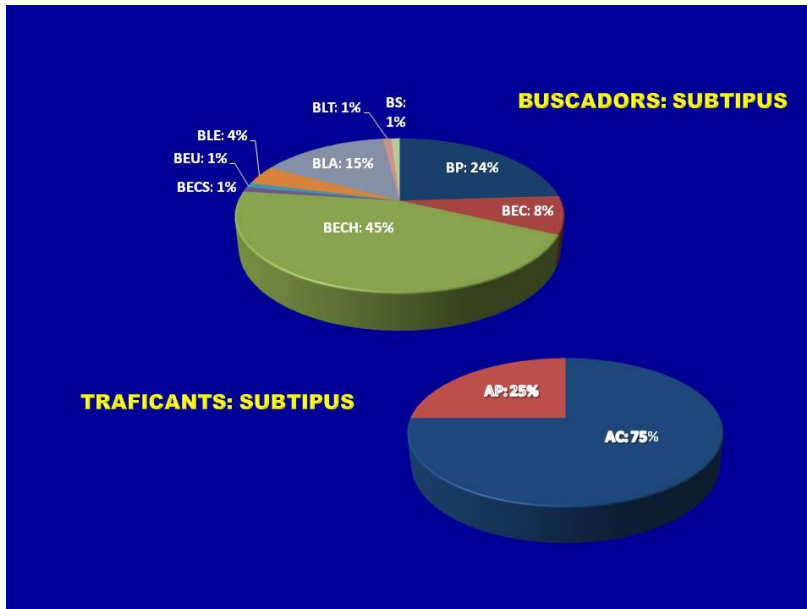
en cap de les dues subcategories per falta de dades suficients.

Dels 20 Localistes, s'han distingit 4 (20%) Erudits, 15 (75%) Altruistes i 1 (5%) cercador de tresors. Entre els 16 Traficants, 12 (75%) s'hi dediquen com a activitat complementària i 4 (25%) es poden considerar Professionals.

Malgrat les reiterades deficiències de la mostra, els percentatges corresponents als nivells més específics (subtipus, categories i subcategories) reflecteixen bastant ajustadament la realitat del període analitzat amb un clar predomini dels **Buscadors Col·leccionistes Recol·lectors Heterogenis**.

Per a una tipificació estricta per etapes històriques caldria aprofundir els estudis més enllà de l'abast proposat en aquest treball. Personalment, crec que en etapes pre i proto arqueofurtives predominaven els traficants de subtipus activitat paral·lela. En l'etapa pròpiament furtiva –a partir de 1911- és probable que s'alternin com a predominants els Buscadors Personalistes i Especialitzats. En períodes de crisi institucional o canvis legislatius, probablement despuntaran els Buscadors Localistes.

La mateixa mostra ens permet realitzar una estadística sobre **Demarcacions geogràfiques afectades per l'arqueofurtivisme**. Basada en els reiterats 115 individus, val a dir que és evident que hi ha molts més jaciments espoliats que els intervinguts pels arqueofurtius que constitueixen la mostra i, en conseqüència, no és un reflex de la realitat. Tot i així, ha estat elaborada com exemple de les informacions que es poden obtenir a partir de

Percentatges segons Subtipus d'arqueo-furtius

l'acurat anàlisi de l'arqueo-furtivisme.

Essent minses les dades per realitzar una distinció per comarques o entitats administratives o geogràfiques més petites, ho he elaborat a partir de les divisions provincials. La mostra analitzada per aquesta estadística no coincideix exactament amb jaciments arqueològics concrets sinó amb territoris o àrees on els arqueo-furtius han actuat. Així, sobre una mostra de 121 indrets, el resultat ha estat que 38 (31%) corresponen a comarques de Barcelona, 14 (12%) a comarques de Girona, 55 (45%) a les de Lleida i 14 (12%) a les de Tarragona.

Contrastant amb les informacions disponibles per fonts més diverses que la mostra dels 115 individus, els percentatges es modificarien. Probablement les comarques de Lleida seguirien ocupant el primer lloc, però les seguirien les de Tarragona, Barcelona i Girona (amb aquest ordre). Que les comarques de Tarragona hagin quedat equiparades a les de Girona en la mostra analitzada indica que el número de individus sobre els que he pogut obtenir suficients dades com per formar part de la mostra és molt similar però, en aquest cas, no és reflex de la realitat.

També es pot elaborar una estadística sobre les **Cronologies afectades per l'arqueo-furtivisme**. Com en la variable precedent i pels mateixos motius tampoc no resulta molt significativa i només es presenta com a model i exemple del que futures investigacions ens poden facilitar. He agrupat en quatre grans períodes, doncs no hi ha dades

suficients per a més precisió. Sobre una mostra de 116 jaciments, 12 (11%) corresponen a la Prehistòria, 49 (42%) a la Protohistòria, 27 (23%) a la Romanització i 28 (24%) són Medievals. Molts abrics, coves i quasi tots els monuments megalítics han estat espoliats pel que clarament el percentatge de l'11% corresponent a la Prehistòria és insuficient i ens demostra que les dades no poden ser considerades com a representatives. Aquesta estadística posa de manifest que els arqueo-furtius que utilitzen aparells (especialment detectors de metalls) han estat comparativament més identificats i sancionats.

7.- Els arqueo-furtius. Buscadors. Especialitzats. Col·leccionistes. Recol·lectors. Heterogenis

En general i particularment durant els darrers trenta anys, aquest tipus d'arqueo-furtiu s'ha mantingut a Catalunya, amb més o menys preponderància.

Curiosament, no s'ha advertit un canvi substancial que pugui vincular-se a determinats períodes de major o menor crisi econòmica. Tampoc s'ha documentat cap cas en que hagin intervingut immigrants d'àrees on l'arqueo-furtivisme és molt habitual (centre i sud Amèrica, especialment), tot i haver-se incrementat sensiblement la seva població a Catalunya aquests darrers anys.

Així doncs, d'acord amb les dades obtingudes, el **perfil demogràfic** predominant dels arqueo-furtius catalans es **d'homes, nascuts i residents a Catalunya, tenen entre 40 i 45 anys d'edat, un nivell cultural de grau mig, treballen de forma autònoma i amb una disponibilitat econòmica dins la mitja**.

En quant al gènere, només em consta documentat un cas a Empúries, l'agost de 2015, en el que una dona hagi intervingut en una activitat arqueo-furtiva com autora. Les dades disponibles fins ara ens indiquen que, a excepció d'aquest cas i sempre que han pogut ser identificades, ho han estat com acompanyants o col·laboradores de la persona que finalment era el responsable.

L'anàlisi dels indicis –entesos com a qualsevol

element, material o conductual, vinculat directament o indirecta amb una acció arqueo-furtiva- ens permet configurar, respecte d'aquest tipus predominant el que seria la seva **motivació** (signatura), **manera d'actuar** (modus operandi), **indrets preferents d'actuació** (perfil geogràfic) així com les **conductes que s'en deriven de la seva activitat**²⁴.

La **motivació** que generalment els empeny és el **plaer de posseir**. Aquesta necessitat els impulsa a formar col·leccions que seran heterogènies –des de la Prehistòria fins a l'actualitat- i poc valuoses econòmicament, tot i que també poden ser més o menys selectives, segons les diferents personalitats o circumstàncies.

Les peces que conformen la col·lecció les han trobat ells mateixos i, en principi, són pel seu gaudiment personal. Malgrat tot, la tendència a una necessitat bàsica²⁵ (posseir) ocasiona que alguns s'apropin a les necessitats lucratives (pròpies dels Traficants) i arribin a vendre els seus excedents o, fins i tot, les peces més significatives encara que sigui ocasionalment.

Els possibles intercanvis de peces, cas de produir-se, són interessats i sempre dins els seus cercles, tot i que a l'actualitat la xarxa facilita moltes més alternatives. Amb tot, s'ha de dir que tampoc no són immunes a la necessitat d'autorealització del plaer de descobrir –pròpia dels Personalistes-, goig que no es limita al moment de la troballa sinó que engloba tot el procés, des de la preparació, la recerca, la pròpia acció de remoció o exploració així com les accions posteriors. Ha d'estudiar-se cada cas en particular per saber quina pot esser la necessitat que més els motiva.

Poden actuar en solitari, però acostumen a formar **grups de dos o tres persones**.

Seleccionen els jaciments en funció dels seus interessos.

²⁴ La terminologia utilitzada és pròpia de la Criminologia i la perfilació criminològica en particular, que esdevenen eines molt útils per aprofundir en l'estudi i investigació dels arqueo-furtius. Quan a coneixement ens permeten configurar tipologies, formes d'actuar, motivacions,... Quant a les investigacions es poder fer anàlisi per vincular diverses accions, establir característiques personals que contribueixin a la seva identificació, deduir llocs de possible residència i quan i on es probable que tornin a actuar,... (ALAY, JC (2015), pàgs.127-138).

²⁵ Ens referim a la jerarquia de les necessitats proposada per Abraham Maslow (ALAY, JC (2015), pàg.368).

Els més experimentats estacionen els **vehicles en llocs discrets**, gairebé amagats. També poden improvisar **rutes alternatives** des del vehicle fins al jaciment quan aquest queda relativament distanciat, i determinar accessos i evacuacions poc concorreguts.

Solen portar un **kit funcional**, constituït per un **eina, un aparell i complements adients**. Les eines acostumen a ser de mesura mitja o petita (aixades, piquetes,...), utilitzant-les en funció de l'aparell que, quasi bé sempre, és un detector de metalls. Poden disposar d'eines específicament fabricades com accessori de l'aparell (eines plegables o desmuntables, multi-funcionals,...) o també per ells mateixos. Els complements es limiten a recipients per transportar les troballes i accessoris de l'aparell (recanvis, piles, bateries,...). També pels aparells poden portar auriculars, no tant per diferenciar els tons com per evitar sorolls que delatin la seva presència.

Tendeixen a fer **accions extensives**, arribant a realitzar **diverses remocions a diferents indrets d'un o varis jaciments en una mateixa jornada**. Els seus recorreguts per diversos jaciments acostumen a ser de **mig a un dia**. El inici del recorregut dependrà del que hagin planificat i no hi ha inconvenient en iniciar-ho des d'un jaciment immediat al punt d'ancoratge (no mantenen zona de seguretat)²⁶.

El radi d'actuació generalment és d'un **màxim de 30 quilòmetres**, tot i potser superior. En perfil geogràfic es corresponen al tipus que he anomenat **Itinerants**²⁷.

Les remocions més habituals que realitzen són de tipus **Clot** (menys d'un metre de longitud o diàmetre) i es deuen al us dels aparells. Els clots

²⁶ En Perfilació Criminològica, el Punt d'Ancoratge (*Anchor Point*) és l'indret des d'on sortirà l'arqueo-furtiu a realitzar l'activitat arqueo-furtiva i on probablement tornarà després de fer-la. No necessàriament ha de ser el seu domicili habitual. Pot ser també una segona residència, el lloc de treball, el domicili d'un familiar o amic,... La Zona de Seguretat (*Buffer Zone*) és l'àrea propera al Punt d'Ancoratge en la que els delinqüents no actuen per evitar ser reconeguts (en el cas dels arqueo-furtius no acostuma a acomplir-se).

²⁷ Entre les tipologies que vaig proposar sobre comportaments geogràfics, els Itinerants són els que partint del seu punt d'ancoratge realitzen recorreguts, amb una durada d'un a tres dies, en els que accionen en un o més jaciments (ALAY, JC (2015), pàgs.374-375).

però poden servir també per identificar el millor lloc d'acció. Quan és així, emprenen **Cales molt irregulars** (més d'un metre de longitud o diàmetre). Depenent dels graus d'especialització (peces molt determinades) no es descarta que aprofitin altres remocions pre-existents –autoritzades o arqueofurtives– accedint directament als nivells estratigràfics interessats.

No acostumen a respectar les troballes que no són del seu interès. Cas de trobar-se amb una estructura no evitaran –de forma conscient– els danys que la seva tasca li provoqui. Tampoc **no tenen inconvenient en fer intrusions en les estructures ni en malmetre estratigrafies**. Els materials abandonats ho seran pràcticament in situ, formant **agrupacions ordenades**. Els **amuntegaments de sòl**, procedent de les remocions, solen ser **externs** a la mateixa.

La seva **reincidència dependrà de la importància de la sanció** imposada en cas de ser sorpresos., tant si és aplicada a ells mateixos com a algú del seu cercle. Si és molt lleu o surten absolts probablement reprendran l'activitat en un temps prudencial.

Justifiquen les seves accions amb tècniques de neutralització equiparables a les de denegació de responsabilitat i negació de lesió –segons la classificació d'en Gresham Sykes i David Matza²⁸-. Es a dir, tenen **l'auto convicció que la seva activitat no és il·legal i consideren que no fan cap mal**. Tot i així, les tècniques de neutralització en arqueofurtivisme no han estat gairebé estudiades des del punt de vista acadèmic. La seva importància rau en que el seu coneixement contribuirà al desenvolupament d'efectives mesures d'eradicació de l'arqueofurtivisme.

Aquesta perfilació del que estadísticament han estat els arqueofurtius predominants a Catalunya en els darrers trenta anys ha estat elaborada amb dades

²⁸ En la dècada de 1950 els criminòlegs nord-americans Gresham Sykes i David Matza, a partir d'un estudi sobre delinqüència juvenil, van desenvolupar una classificació de les anomenades tècniques de neutralització, amb les que els delinqüents excusaven les seves conductes. En els darrers anys, Simon Mackenzie de la Universitat de Glasgow ha aprofundit en l'aplicació de les mateixes a l'estudi dels col·leccionistes i comerciants que operen en el mercat negre de l'art. MACKENZIE, S (2007) i MACKENZIE, S i YATES, D (2016).

inductives i deductives²⁹, i constitueix una aportació que permet identificar el tipus –en aquest cas fins a nivell de subcategoria– des de diversos punts de vista (perfil demogràfic, modus operandi, signatura³⁰, perfil geogràfic i comportament derivat). En la pràctica, els indicis que es puguin obtenir d'un cas ens poden permetre identificar la tipologia i, a partir d'inferències, disposar d'una perfilació que ha de contribuir a la identificació de l'arqueofurtiu implicat.

Aquest mateix perfil ha estat elaborat per a tots els tipus i subtipus descrits –així com categories i subcategories, fins on ha estat possible–. Globalment, constitueix una sistematització teòrica de la conducta dels arqueofurtius que pot esdevenir una eina veritablement eficaç d'estudi i gestió de l'arqueofurtivisme català.

8.- Present i futur de l'arqueofurtivisme a Catalunya

Avui dia, les dades disponibles apunten a una persistència dels arqueofurtius catalans en la tipologia comentada, malgrat que els fets suggereixen canvis a partir d'ara.

Des de l'any 2012, arran d'un Conveni establert entre els Departaments de Cultura i d'Agricultura, Ramaderia, Pesca, Alimentació i Medi Natural, els Agents Rurals col·laboren en investigacions relacionades amb les activitats arqueofurtives. Des d'aleshores han realitzat actuacions de control sobre l'ús d'aparells de detectors de metalls en

²⁹ Tradicionalment la perfilació criminològica s'ha fonamentat amb la deducció i la inducció. Les diferents escoles han raonat el procés en una o altra categoria. La inductiva utilitza la correlació, la comparació i les estadístiques. La deductiva es basa en els indicis, en els patrons de comportament de l'agressor en el cas concret d'estudi sense comparar amb altres casos i/o agressors. Per la meua banda, sempre he considerat que el procés de resolució d'un cas hauria de ser fonamentalment deductiu però necessàriament inductiu (ALAY, JC (2015), pàg.138).

³⁰ El modus operandi (MO) és el conjunt d'accions i conductes que són estrictament necessàries per a cometre l'activitat arqueofurtiva (és el mètode utilitzat). La signatura està constituïda per les conductes que es dirigeixen a satisfer les necessitats psicològiques i emocionals dels agressors, els arqueofurtius en el nostre cas. No són necessàries per a portar a terme les activitats arqueofurtives (al contrari de les del MO), però denoten les necessitats psico-emocionals i en conseqüència la motivació. (ALAY, JC (2015), pàgs.132-135).

El jaciment protohistòric del Castellot de la Roca Roja (Benifallet, Ribera d'Ebre) "remogut" en la seva pràctica totalitat en data i per persona o persones desconegudes. [Fotografia: J.C. Alay]

diversos jaciments arqueològics³¹. El cas de més ressò mediàtic va succeir el 8 de setembre de 2013, quan agents rurals van identificar una persona mentre explorava sense autorització amb l'ajut d'un detector de metalls i una piqueta en el jaciment arqueològic del que havia estat el Convent de la Mare de Déu de les Parrelles a Balaguer (Noguera). La persona duia tres peces metàl·liques en una butxaca, i en l'escorcoll del vehicle que van fer els agents es van trobar 37 objectes metàl·lics més. Es va fer el comís preventiu del detector de metalls, la piqueta i els objectes per posar-los a disposició de l'autoritat competent.

Les poques dades disponibles permeten, malgrat tot, inferir que probablement podem classificar tots aquests fets en el tipus comentat. Així mateix, en el cas dels dos presumptes arqueo-furtius —encara que de nacionalitat francesa— sorpresos amb detectors de metalls a l'entorn immediat al jaciment d'Empúries (L'Escala, Alt Empordà) l'agost 2015, investigat pels Mossos d'Esquadra.

Hi ha casos però, i cada vegada més, que suggereixen una evolució de l'arqueo-furtivisme cap a la tipologia dels Traficants.

³¹ Jaciment arqueològic del Vilar i de la Grua, al terme municipal d'Avinyonet del Penedès (Alt Penedès); en uns camps agrícoles de Talarn (Pallars Jussà) i en una zona forestal de Camarasa (La Noguera). Més recentment (octubre i novembre de 2015) també han intervingut a l'aeròdrom d'Òdena (Anoia) i en un jaciment arqueològic de Rajadell (Bages). En tots els casos, els presumptes arqueo-furtius utilitzaven aparells detectors de metalls.

L'abril de 2009 es va donar a conèixer l'operatiu més important que mai ha dut a terme la policia catalana contra l'espoli arqueològic: el cas *Petrus*.

Segons es va explicar, tot va començar el mes de maig de 2008 quan es va tenir coneixement, per part dels mossos, que s'estava venent material arqueològic i numismàtic que podria tenir procedència il·lícita a través d'una botiga virtual que utilitzava diferents portals.

Les investigacions, portades a terme per la llavors Unitat Central de Robatoris i Patrimoni Històric, van permetre identificar i detenir el titular de la botiga virtual i les persones que juntament amb ell, presumptament es dedicaven "de forma organitzada i reiterada a cercar material arqueològic a diferents indrets del territori català". Es tenia constància de la seva actuació en jaciments de Cervera (Segarra), Moià (Bages), Belianes (Urgell) i Verdú (Urgell).

Es duren a terme escorcolls a sis domicilis a Catalunya i un a Albacete. Finalment, el mes de gener de 2009 es practicaren vuit detencions. Els delictes investigats eren de contraband pels que venien les peces i de furt agreujat i receptació pels altres.

Es van decomissar unes 15.000 peces. Sobre tot es tractava de monedes (ibèriques, romanes, medievals i fins i tot del segle XX). Les peces arqueològiques eren de mesura petita, amb una extensa cronologia. Des de una possible peça prehistòrica o una sivella visigoda fins a botons i projectils de la darrera Guerra Civil.

Els mossos van manifestar que "els detinguts espoliaven llocs especialment protegits sent conscients que estaven duent a terme una activitat il·lícita. La venda d'aquest material per part dels arrestats era reiterada i alguns d'ells, **veient els importants beneficis que aconseguien, tenien pensat dedicar-se exclusivament a l'espoliació**". Es calculava que un d'ells havia aconseguit, des de maig de 2008, entre 60.000,- i 70.000,- euros amb aquesta activitat.

Tenien clients a Estats Units, França, Itàlia, Alemanya, Nova Zelanda,..., pel que es creia que una part important de material hauria sortit de

manera il·legal de l'Estat espanyol³².

D'aquest canvi de tipologia també és significatiu el cas d'Alfarràs (Segrià). L'any 2015 la Unitat Central de Patrimoni Històric dels Mossos d'Esquadra en una investigació sobre un augment de l'espoli de jaciments arqueològics, especialment concentrat en el Segrià, i mitjançant el control de vendes online d'objectes que pertanyen al patrimoni cultural català, es va localitzar una persona que oferia multitud de monedes antigues d'un valor econòmic considerable a través d'una coneguda pàgina de subhastes en línia.

Els investigadors van poder constatar que el venedor operava des d'Alfarràs i que va **començar a vendre per internet aquest tipus d'objectes l'any 2004**. Des d'aquesta data havia fet més de 400 transaccions, possiblement il·lícites, de material arqueològic. Principalment eren monedes d'època ibèrica, algunes molt exclusives i d'un valor econòmic elevat amb un preu de sortida en subhasta de 1.800,- euros.

Es van constatar que tot el material l'aconseguia realitzant remocions arqueofurtives en jaciments propers al seu domicili.

El 14 de desembre de 2015 es va produir la detenció, portant-se a terme l'escorcoll del seu domicili on es van localitzar gran quantitat de llibres i revistes especialitzades en numismàtica, dos aparells detectors de metalls, eines per fer remocions de sòl i 195 monedes, entre d'altres peces arqueològiques³³.

El 8 de febrer de 2015 agents de la mateixa Unitat van detenir a Vilamalla (Alt Empordà) a un home com a presumpte autor de haver realitzat remocions en el recinte arqueològic medieval de Palol Sabaldòria a Vilafant (Alt Empordà). El 20 d'octubre de 2015 uns testimonis l'havien fotografiat mentre utilitzava un aparell detector de metalls i practicava remocions en el jaciment. En l'escorcoll domiciliari li van intervenir tres aparells detectors de metalls, dues aixades, guants de treball i una paleta³⁴. No han transcendit més dades, però el fet de disposar

de tres detectors permet plantejar que probablement no es tracta d'un Buscador sinó d'un Traficant.

Aquest increment d'arqueo-furtius traficants que utilitzen la xarxa, també queda reflectit en les darreres operacions policials arreu l'Estat. Exemples en són les Operacions *Gladiator* (any 2015), *Hipocampo* (any 2015) i *Reja* (any 2016), las tres a Murcia. També s'adverteix en l'arqueo-furtivisme subaquàtic amb les Operacions *Anf-Red* (Málaga, 2015), Menorca (2016) i *Reona* (Murcia, 2016).

En els darrers anys s'ha advertit la proliferació d'equips d'arqueo-furtius "expedicionaris"³⁵ que es desplacen a grans distàncies, realitzant recorreguts –amb una durada que es pot perllongar fins a varies setmanes– durant els que espolien diferents jaciments en varies comunitats autonòmiques. Són del tipus Traficant i, quasi bé sempre, procedeixen d'Andalusia. El 16 d'agost de 2014 agents del SEPRONA van sorprendre quatre persones cercant objectes amb aparells detectors de metalls i pics en un jaciment arqueològic de la localitat d'Ausejo (La Rioja). Eren sevillans i en la inspecció del seu vehicle es van trobar, a més de varies peces presumptament espoliades de diferents jaciments, planells, mapes, tendes de campanya, sacs de dormir, llanternes i diversos útils de supervivència³⁶. Així mateix, el 2 de setembre de 2016, agents del SEPRONA van sorprendre a quatre persones procedents d'Andújar (Jaén) explorant amb aparells detectors de metalls pel jaciment romà de Quiebracántaros a Villanueva de los Infantes (Ciudad Real).

Finalment, fer referència al gradual increment de robatoris de grans peces arqueològiques singulars que es donen arreu l'Estat. El mes de desembre de 2011 es va advertir el robatori de tres "pseudoemblemes" d'un mosaic a la vil·la romana de Santa Cruz, Baños de Valdearados (Burgos), en el que probablement es va fer servir una serra mecànica per accedir a l'instal·lació on està el mosaic. El mateix mes de desembre de 1911 es va produir el robatori d'un carreu romà amb relleus fàl·lics en el jaciment de Clunia (Coruña del Conde i Peñalba de Castro, Burgos), pel que probablement van necessitar una grua per moure i traslladar el pesat bloc de pedra calcària. El mes de febrer de

³² Nota de Premsa de l'Àrea de Comunicació de la Direcció General de Policia del 30 d'abril de 2009 i notícia publicada pel diari El Punt l'1 de maig de 2009.

³³ Nota de Premsa de l'Àrea de Comunicació de la Direcció General de Policia del 28 de desembre de 2015.

³⁴ Nota de Premsa de l'Àrea de Comunicació de la Direcció General de Policia del 20 de febrer de 2016.

³⁵ D'acord amb la tipologia de comportaments geogràfics proposada (ALAY, JC (2015), pàg.375).

³⁶ ALAY, JC (2015), pàgs.202-203.

2013 es va sostreure un bust romà que estava encastat en l'espadaña ubicada dalt el campanar de l'església parroquial de Quintana del Marco (León), a uns deu metres d'alçada. El mes de gener de 2016 es va robar l'emblema del mosaic de La Medusa a la vil·la romana de Río Verde (Marbella, Málaga), dins un recinte tancat³⁷.

Analitzant aquest seguit de robatoris, sembla són obra de grups organitzats que operen per encàrrec i tenen experiència com equips d'arqueofurtius "expedicionaris", com de fet es va constatar en l'Operació Versus (juliol de 2013, Guàrdia Civil), en la que es va recuperar el bust de Quintana del Marco. Totes les altres peces segueixen en recerca.

Fins el moment no es té coneixement de l'actuació d'aquests tipus de grups a Catalunya, però no és impossible que s'arribi a donar el cas.

En definitiva, ara per ara els fets ens permeten inferir que probablement els arqueofurtius del tipus Buscador Especialitzat Col·leccionista Recol·lector Heterogeni, que hem descrit i que han predominat a Catalunya durant aquests darrers trenta anys, donin pas al tipus **Traficant d'Activitat Paral·lela** dedicat al **ciber comerç de les troballes**, amb categories i subcategories pendents de perfilar.

Confiam, però, que amb estudis com el present, amb la cada vegada més especialitzada i efectiva intervenció policial i amb els darrers canvis legislatius, es contribueixi a la identificació i aplicació de les mesures més adients per afrontar la realitat l'arqueofurtivisme fins a eradicar-lo.

Bibliografia

ALAY, JC (2000), L'espoli arqueològic a Catalunya: el "furtivisme". Bases jurídiques i conceptuals. Tesi de Llicenciatura. 107 pàgs. Inèdita. Universitat de Barcelona.

ALAY, JC (2011), "Operació Necròpolis: "Salir a pescar"" a *Tribuna del Full d'Informació* núm.296 (novembre 2011). Societat Catalana d'Arqueologia. Barcelona.

ALAY, JC (2012), "Expolio arqueológico: la Operación Necròpolis, el mosaico de Valdearados y el togado de Siarum" a *El Perfilador* núm.7 (marzo 2012), pàgs.175-184. SEIPC. Revista digital.

ALAY, JC (2014), "Tut-ank-Amón. Una escena del crimen de más de 3000 años" a *El Perfilador* núm.9 (Octubre 2014), pàgs.29-53. SEIPC. Revista Digital.

ALAY, JC (2015), L'espoli arqueològic a Catalunya: Sistematització de la tipologia conductual dels furtius. Tesi doctoral. 538 pàgs. Inèdita. Universitat de Barcelona.

BRACKMAN, AC (1978), *En busca del oro de Tutankamón*. Javier Vergara Editor. 283 pàgs. Edició original de 1976. Buenos Aires.

CARTER, H (1902), "Report on the robbery of the tomb of Amenophes II, Biban el Moluk" a *Annales de Service des Antiquités de l'Égypte*, Tome III. Institut Français d'Archéologie Orientale. Pàgs. 115-121. El Caire.

ENRIQUEZ, JJ i GONZALEZ, F (2005), "Arqueología y Defensa del Patrimonio. La experiencia del Grupo de Delitos contra el Patrimonio Histórico de Extremadura". *Complutum*, 16. Pàgs.33-57. Universidad Complutense de Madrid.

IGLESIAS, J (1972), *Derecho Romano. Instituciones de Derecho Privado*. 6a edició revisada i augmentada (1a edició, 1958). Ediciones Ariel. 752 pàgs. Esplugues de Llobregat.

LANCHO, JM (2015), "Un final para el mayor expolio contemporáneo: La Flota de 1715 en Florida". Post publicat en el blog *Espejo de navegantes* del diari ABC el 3 d'agost de 2015. Sense paginar.

MACKENZIE, S (2007), "Psychosocial Balance Sheets: Illicit Purchase Decisions in the Antiquities Market" a *Current Issues in Criminal Justice*, Volume 18, number 2 (2006-2007), pàgs.221-240. Sidney Institute of Criminology. Sidney.

MACKENZIE, S i YATES, D (2016), "Collectors on illicit collecting: Higher loyalties and other techniques of neutralization in the unlawful collecting of rare and precious orchids and antiquities" a *Theoretical Criminology*, Volume 20, Issue 3 (agost 2016). SAGE Publications. Pàgs.340-357. Oxford University.

MEYER, K.E. (1990), *El saqueo del pasado*. Fondo de Cultura Económica. Edició original nord-americana de 1973. 358 pàgs. México.

³⁷ ALAY, JC (2011), (2012) i (2015), pàgs.184-189.

RODRIGO, JJ (1991), "La protecció del Patrimoni des d'una perspectiva policial" a *Jornades sobre protecció legal del Patrimoni Arqueològic. Dossier d'Informació i Documentació pels municipis*. Monogràfic núm.6, pàgs.140-144. Diputació de Barcelona.

RODRIGUEZ MOURULLO, G (1962), "La distinción hurto-robo en el derecho histórico español" a *Anuario de historia del Derecho español* nº 32, BOE, Ministerio de Justicia, pàgs.25-112. Madrid.de